

dodnes hodnotných metodických textů. Jméno Josefa Bartoše je však spjato především s dlouholetým a systematickým výzkumem dějin severní Moravy a Slezska v letech nacistické okupace, jemuž věnoval řadu publikací. Především výzkumy týkající se Vládního obvodu Opava patřily k průkopnickým a dodnes nebyly překonány.

Po odchodu z čela katedry v roce 1990 Bartoš neustal v badatelské práci. Nadále se věnoval především dějinám odboje a historii rodného kraje. Patřil mimo jiné k přispěvatelům ediční řady *Historie okupovaného pohraničí*. Navzdory vleklým zdravotním problémům také zůstal pedagogicky činným prakticky až do své smrti 21. listopadu 2005.

Zatímco téma regionálních dějin, k jehož nestorům Bartoš patřil, se dodnes řadí k profilovým zájmům olomoucké univerzity a je rozvíjeno řadou Bartošových žáků a pokračovatelů, lze říci, že jeho syntézy k válečné historii severní Moravy a Slezska dosud nebyly překonány.

Ondřej Kolář

RECENZE A ZPRÁVY O LITERATUŘE

Ego-dokument jako historická, sociální a estetická hodnota

Fran SMĚJA, *Na co jsem nezapomněl*, Opava 2019, 335 s.

ISBN 978-80-7510-382-6

Jan ROHEL, *Vzpomínky*, edice Osobnosti Slezska, svazek 3, Opava 2019, 177 s.

ISBN 978-80-87789-58-2

Jan ROHEL, *Vzpomínky na Slezský studijní ústav a Horní školu 1945–1954*, edice Osobnosti Slezska, svazek 4, Opava 2020, 128 s.

ISBN 978-80-87789-68-1

Žánr memoárů je žánrem na první pohled bezproblémovým – recepční dohoda mezi autorem a jeho modelovým čtenářem je taková, že modelový čtenář přistoupí na autorovo sebe-vyprávění jako na prosté a mnohdy zajímavé povídání o průběhu jednoho života prosté jakýchkoli autostylizací či dokonce lží. Problém ovšem nastává ve chvíli, kdy opustíme roli modelového čtenáře a přistoupíme k samotnému textu jako kritičtí čtenáři. Důvodů k tomuto recepčnímu postoji může být mnoho – od zkreslování faktů, autostylizací až po například výraznou beletrizaci memoárů. Podobně jako Hayden White poukazoval v *Metahistorii* na výrazný fikcionální charakter historických narativů, pak i v memoárech, které se tváří jako verifikovatelný dokument, můžeme konstatovat výraznou strukturaci fikcionálního narativu, v jehož struktuře se často objevuje následně logicky i přes onu dohodu verifikovatelnosti nedůvěryhodný vypravěč.

V těchto případech můžeme žánrově uchopit daný text buď jako autofikci nebo jako ego-dokument. Příkladem autofikce může být kniha-dokument *Český snář* Ludvíka Vaculíka, v němž autor primárně vytváří beletristický text na základě faktů z předmětné reality, v němž může i nemusí ponechat postavám reálná jména, může ovšem také reprodukovat reálné skutečnosti kontaminované fikční hrou atd. Primární je zde estetická funkce a sekundární funkci, spíše narušující homogenost funkce estetické a zároveň vytvářející napětí mezi „realitou“ a fikcí, je funkce verifikační. Nověji můžeme do tohoto žánru zasadit například román *Možnosti milostného románu* od Jana Němce. Ego-dokument je naopak primárně psán onou verifikační strategií, která vytváří jakousi ideální, povrchovou strukturu narativu, zatímco literární ambice a s nimi spojená autostylizace, autocenzura etc. jsou významotvornou hloubkovou strukturou narativu. Tento typ autobiografie (např. deníky Jiřího Ortena, které jsou psány sice s naprostou intimností, ale zároveň zcela zřetelně stylizovány pro jejich pozdější vydání) není založen na „přísné“ pravdě, neboť autobiografický materiál je transponován do uměleckého estetického objektu. Jednoduše řečeno – dané dílo je vlastně uměleckou hrou s vlastním, „pravdivým“ životem, ovšem zdánlivá nezprostředkovanost ustupuje estetickým, uměleckým postupům, které vzdalují text reprodukcí života autora v předmětném světě.

Onen ego-dokument ovšem může být kontaminován mimo estetické funkce také ještě závažnějšími funkcemi, které se snaží výrazně zkreslit naše čtení daného díla a které mají dokonce i persvazivní charakter. Skrze estetické dílo se nás snaží autor ovlivnit. Nejlepším příkladem jsou několikeré paměti básníka a významného literárního historika Zdeňka Kalisty, jenž byl vedle Karla Teiga a Františka Götze jedním z prvních aspirantů na „kapitána“ mladé avantgardní generace na počátku 20. let 20. století. Ve svých raných¹, ale zejména

¹ Zdeněk KALISTA, *Kamarád Wolker*, Praha 1933.

v pozdějších pamětech,² ve kterých vzpomíná na své přátelství s Jiřím Wolkerem a ostatními zásadními účastníky tehdejšího mladého revolučně-avantgardního kvasu, se snaží manipulovat se svým postavením v tehdejší literární poli. Kalista kontaminuje verifikovatelná fakta a události nejenom svou interpretací, ale zároveň značnými významovými posuny těchto fakt a událostí – například v bohemistických kruzích slavná historka o tom, že si Wolker s Kalistou vyměnili názvy svých prvotin, je dle posledního výzkumu³ Vojtěcha Malínka smyšlená. V průběhu svých pamětí pak Kalista i dále posunuje významy (např. charakter a délku přátelství mezi ním a Wolkerem), aby vyznačil své zásadní místo v levicovém spektru tehdejšího literárního pole. Tento fakt je nesmírně zajímavý, neboť jde dle Malínka o autorovu aktivní snahu o rehabilitaci v soudobém literárním poli 60. let po jeho propuštění po výkonu trestu v rámci vykonstruovaného politického procesu.⁴ Autor se zde snažil v hlubkové struktuře narativu ovlivnit čtenáře o svém nesporném postavení v genezi silného levicového proudu v literatuře 20. let.

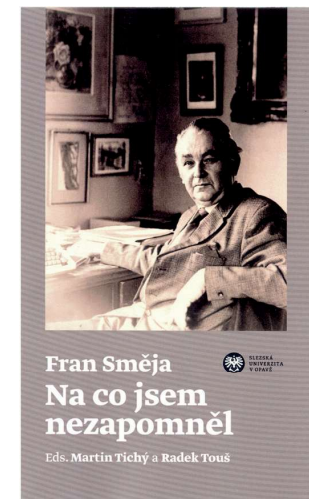
V případě Zdeňka Kalisty ovšem nejde o tak ojedinělý případ, jakým by se tento typ memoáru-egodokumentu mohl zdát. Jednou z funkcí memoárů obecně je samozřejmě zasadit sebe sama do nějakého smysluplného historického horizontu nejenom řekneme v proudu našeho života, ale v rámci určitého významového (institucionálního etc.) pole, v němž působili. Zkrátka – musíme se někam zařadit a nějak občas obhajovat, abychom viděli náš život, naše rozhodnutí a naše literární působení jako smysluplná. To se tedy neděje pouze u zásadních postav naší literární historie – jakou zcela jistě byl Zdeněk Kalista –, ale též například u autorů regionálních. V návaznosti na mnohé odborné diskuze o regionální literatuře⁵ jen připomínáme, že se přívlastek „regionální“ nepoužívá s pejorativním příděchem, ale je to zcela legitimní označení esteticky nedehtonující vybrané autory. Tito autoři ovšem nebyli pouze regionálními spisovateli, ale zároveň se snažili nejrůznějšími způsoby zasahovat do místního kulturního dění a mnohdy také usilovali o kulturně-mocenské pozice v takzvaném literárním či obecně kulturním poli. Tento pojem je v dnešní literární vědě již zavedený a vychází z knihy *Pravidla umění* francouzského sociologa umění Pierra Bourdieua. Velmi zjednodušeně můžeme literární pole popsat v tom smyslu, že uvnitř tohoto pole nepůsobí pouze spisovatelé a jejich literární díla, ale také další „instituce“, které závažným způsobem ovlivňují dobový obraz literatury či obecně kultury a distribuují dle tohoto dobového obrazu následně prestiž tomu či onomu proudu, žánru, jedinci etc. Bourdieu toto širší pojetí tohoto schématu označuje jako „Pole kulturní výroby, mocenské pole a společenský prostor“ – důležitými vlastnostmi je zde ekonomický kapitál, kulturní kapitál či tzv. specifický symbolický kapitál. Literární pole je tedy ovlivňováno na „poli kulturní výroby“ například mírou avantgardnosti či naopak komercializace, novinářskou činností (recenzemi, kritikami), v mocenském poli pak kulturními výrobci či dále samozřejmě i obecněji společenským prostorem atd. Toto sociologizující pojetí fungování kultury vlastně není tak daleko od námi sledované funkce regionálního spisovatele, neboť ve

struktuře regionálního literárního pole je působení autorů mnohdy silně založeno na jejich institucionálním působení v místním kulturním, mocenském a společenském prostoru.

V nedávné době vyšly v Opavě dvě zajímavé autobiografické knihy, respektive dva ego-dokumenty: jde o knihu Frana Směji *Na co jsem nezapomněl* (Slezská univerzita v Opavě, 2019) v edici Martina Tichého a Radka Touše a *Vzpomínky na Slezský studijní ústav a Horní školu 1945–1954* (Slezské zemské muzeum, 2020) od Jana Rohela v edici Ondřeje Koláře. Obě dvě knihy jsou pro zájemce o regionální literární historii nesmírně cenným materiálem, neboť oba autoři patří mezi „významnější“ osobnosti v soudobém regionálním literárním a kulturním poli právě nejenom pro svou literární tvorbu, ale také v rámci své institucionální účasti na formování oněch polí nejenom po roce 1945, ale také v případě Frana Směji již od přelomu 20. a 30. let. Tyto publikace jsou ovšem nejenom autentickým záznamem osudů obou spisovatelů, ale zároveň využívají do jisté míry estetických prostředků ego-dokumentů a konečně jistým způsobem „zneužívají“ persvazivních taktik podobných těm, které jsme výše zmínili u Zdeňka Kalisty. Můžeme tedy tyto knihy číst nejenom jako bezprostřední záznamy, jež jsou průběžně estetizovány, ale zároveň mnohdy jako záznamy nedůvěryhodného vypravěče, což činí tyto knihy o to „zajímavější“. Konečně můžeme ona díla srovnat také prizmatem edičního přístupu, jenž je v případě této problematiky obecně také velmi inspirativní.

Nabízí se nám tedy mnohovrstevnatá reflexe, kterou můžeme rozdělit do několika tematických odstavců, jimiž se budeme postupně zabývat – text z hlediska historického, estetického, sociologicko-ideologického a konečně z hlediska odborného. V rámci první perspektivy jsou oba texty nesmírně cenné – přináší nám pohled do dějin každodennosti našeho kraje s jejich pozitivy i negativy. Smějův i Rohelův ego-dokument se snaží čtenářům reprodukovat ve svých prvních částech zejména institucionální a osobně-institucionální historie, kterým se ovšem budeme z jistých příčin zásadněji věnovat až posléze, zatímco v druhé polovině knih se objevují mnohem intimnější témata. U Směji je z celkového počtu 260 tiskových stran věnováno 138 stran oné intimnější historii – Směja začíná kapitolou *Domov*, v níž nepojednává pouze o úzkém domovském prostoru, ale je zde reflektována například sebeidentifikace lidí na Hlučínsku a jejich kontrareflexe u Čechů: „*Proto se mne o dvacet let později dotklo tak bolestně tvrzení Hlučíňáků: „My zmy Moravci, ale srco mamy německe [...] Byl to můj otec, který první ve mně utvrdil vědomí, že lidé na Modré – na Pražské – jsou našimi bratry, že náleží k nám a my k nim”* (Směja, s. 126). Směja dále píše například o pracovním týdnu svého dědečka, kruté každodennosti rodinného života za první světové války, o hladových bouřích, z nichž malý Směja ukořistil z rozbité výlohy „*náruč čistých sešitů a kreslenek*“ (Směja, s. 134), o životě v hornických koloniích či o studiích na opavském Učitelském ústavu (z něhož vyšel takřka ve stejné době také Jan Rohel).

Osobní historii poté vystřídá v závěrečných kapitolách vyznání o přátelství s mnohými regionálními spisovateli (např. A. C. Nor, Arnošt Chamrád, Petr Bezruč, Josef Kalus, Ladislav Třenecký, Petr Bezruč, Vojtěch Martínek, Bohumír Četyna, Mára Ostravická) a výtvarníky (Ota Holas, Josef Šrámek, Valentin Držkovic, Helena Salichová, Vilém Wünsche,

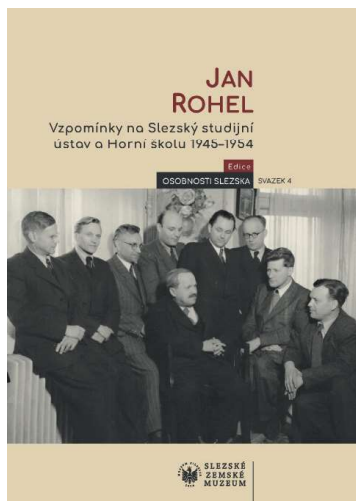

2 Viz první a druhý díl Kalistových pamětí *Po proudu života*.

3 Vojtěch MALÍNEK, *Kapitán generace? Zdeněk Kalista a nejmladší česká literatura v letech 1919–1924*, disertační práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a teorie komparatistiky, Praha 2014.

4 Viz např. Michal SVATOŠ, *Historie jednoho procesu: k 10. výročí úmrtí historika Zdeňka Kalisty*, *Dějiny a současnost* 14/4, 1992, s. 33–37.

5 Viz např. *Literatura a region: sborník z konference*, Opava 1995 či Svatava URBANOVÁ, *Region bez hranic: sociologická sonda do vnímání literatury Ostravska*, Olomouc 2001.

Raimund Holubek, Vincenc Havel aj.). Podobně jako u Směji je druhá část Rohelových vzpomínek ve výše uvedené publikaci věnována mnohem osobnějším vzpomínkám. Je faktem, že je to sice taktéž „institucionální“ část, neboť je věnována Rohelovu působení na Horní škole, nicméně se rozepisuje spíše o každodennosti této instituce v součinnosti se svými „žáky“ a podrobnější „manažerské“ fungování školy přechází spíše zkratkovitě. Je dobré zmínit, že tato kniha je součástí velmi ambiciózního Rohelova memoaristického projektu s názvem *Desatero mého života*,⁶ jenž mimo knihu, již nyní reflektujeme a která je třetím dílem *Desatera*, obsahuje ještě první díl, v němž autor popisuje své dětství, druhý díl obsahuje vzpomínky na meziletí 1929–1946 a čtvrtý díl pokračuje od roku 1954 až do autorova stáří. Nebudeme zde reflektovat druhý díl, jenž vyšel ve stejné edici v roce 2019 a o jehož důležitosti pro regionální i národní dějiny každodennosti už dobře referoval sám editor svazku.⁷ Ona druhá část svazku je unikátní nejenom pro dějiny každodennosti, ale též pro institucionální dějiny v tom smyslu, že podobných svědectví z hornických škol neexistuje mnoho. Vedle institucionálního chodu jsou pak zpestřením humorné učitelské historky a zejména popisy Rohelových žáků a pozdějších absolventů – a to jak z Horní školy, tak také z jeho karvinského působení ve třicátých letech.

Z estetického hlediska zde můžeme pozorovat neustálý dynamický střet nejrůznějších funkcí, které se v obou textech prolínají. Jak jsme už v úvodu uvedli, setkáváme se zde s žánrovou podobou ego-dokumentu, jenž je sice založen na jisté faktické předloze v „předmětné realitě“ života jejích autorů, ale je neustále ozvlášťován tu lyrizací narativu prostřednictvím melodramatizujících reminiscencí,⁸ tu svérázným a estetizujícím vykreslením charakterů a vzhledů postav atd. Tato aktualizující dynamizace naoko faktického vyprávění je základem umělecké strategie autorů, kteří měli literární ambice a nechtěli vytvořit pouze faktický zápis, ale tendovali k výrazné fikcionalizaci narativu. Jestliže syn Jana Rohela v mnohých textech píše o těchto otcových vzpomínkách takřka jako o postmodernistické románové technice,⁹ a dává tak najevo snahu o literárnost dokumentu, pak Směja působí v tomto směru nedůvěryhodně, když se snaží čtenáři vsugerovat, že: „*Mé paměti nejsou románem. Nejsou v nich proto ani hrdinové. A že v nich věnuji nejvíce místa vzpomínkám na mé přátele z řad umělců, je samozřejmé. Vždyť oni nejvíce zasahovali nejen do mé literární tvorby a veřejného působení, ale i do mého života*“ (Směja, s. 235). Výše zmíněnou jednoduchou estetickou analýzou základních prvků struktury obou textů lze vysledovat snahu o literárnost a obecně lze také pozorovat u obou autorů, že mají „své“ kladné i záporné postavy příběhu, k nimž se kruhově navracejí a vytvářejí tím tak jejich

zcela jasnou narativní pozici ve struktuře vyprávění. Zkrátka – dělají z nich své (anti)hrdiny. Jestliže bychom měli hodnotit jednotlivé pasáže knihy věnované institucionálním, respektive ryze intimním vzpomínkám, pak jednoznačně esteticky lépe vynívají ony osobní vzpomínky, zatímco musíme není ovšem možné pominout historickou cenu oněch vzpomínek věnovaných institucím¹⁰ před (v případě Směji) a po roce 1948 (u obou autorů).

Nanejvýš inspirativními shledáváme právě literárně-sociologické přesahy, které bychom zhodnotili komplementárně s přístupem editorů obou knih. Ondřej Kolář navázal v druhém svazku Rohelových vzpomínek na klasický přístup, který použil u předchozí Rohelovy publikace – kniha začíná literárním a historickým kontextualizačním textem editora, po němž následuje podobně kontextová douška Rohlova syna a po ní ještě před samotným ego-dokumentem umísťuje ediční poznámku, v níž zaznávají klasické ediční informace stran zachování autenticity a oprav pouze zjevných gramatických chyb a překlepů. Jestliže samotný vzpomínkový text pravděpodobně prošel jazykovou korekturou (zcela výjimečně se v textu objevují zejména typografické chyby a občas překlepy), pak musím konstatovat velmi nešťastnou skutečnost, a to že ona uvozující část Petra Rohla *Črty o díle Jana Rohla* zcela jistě korekturou neprošla a vyskytuje se v ní na rozsahu tří a půl tiskových stran neskutečné množství typografických, stylistických a syntaktických chyb. Jedinou možnou příčinou je snad to, že Petr Rohel dodal text na poslední chvíli a tento nestihl projít jazykovou korekturou. Myslím, že je nadále zbytečné poukazovat na tuto zásadní věc, protože bez toho shledávám na edičním přístupu vlastně klasickou práci, kdy je k dílu přistupováno citlivě tak, jak je uvedeno v ediční poznámce. Jednotlivé osobnosti, instituce a události, jež se v textu vyskytují, jsou ve zkratce v poznámce pod čarou biograficky a institucionálně popsány, byť mnohdy musíme konstatovat nevyrovnanost tohoto přístupu – například je vynechána (pravděpodobně) velmi významná osobnost kunsthistorika Petra Holého, některé osobnosti nemají medailonek vůbec, přičemž tato absence není pravděpodobně zapříčiněna nedostatkem materiálu o dané osobnosti. V publikaci nám především schází literárněhistorický odborný text, jenž by pojednával o literární tvorbě Jana Rohela, což ovšem glosuje editor v prvním díle vzpomínek v tom smyslu, že literárněhistorické zhodnocení Rohelova díla je úkolem budoucího bádání. Rohel má svého relativně dobrého vykladače ve svém synovi, ale jak jsme výše uvedli – přeceňuje bohužel (i přes to, že neznáme celek autorových vzpomínek) jak estetickou hodnotu vzpomínek svého otce, tak jeho díla obecně. Petr Rohel zcela samozřejmě jako syn představuje intimní pozadí vzniku otcových vzpomínek a zasazuje otcovo myšlení do myšlenkového kontextu 20. století. Rohel taktéž disponuje jistou schopností konceptualizovat otcovu tvorbu, ale zcela evidentně zde chybí citlivější literárněhistorický pohled stran regionální literatury a jejího zhodnocení v celorepublikovém kontextu.

Problematickou regionální literatury pak v závěrečné studii bystře rozvádějí editoři Smějových vzpomínek. Martin Tichý a Radek Touš na začátku studie postulují velmi inspirativní přístup literárněhistorické práce v rámci regionální literatury – bez rozpaků (a zcela oprávněně bez jakéhokoli dehonestujícího příznaku) označují Směju jako autora málo významného (rozuměj v dějinách české literatury) a postulují přístup k regionální literatuře a jejím autorům pomocí výše zmíněného literárního pole a performativních aktů, když citují samotného Bourdieua: „[d]iskurs regionalismu je performativní řeč, jež chce nastolit jisté nové vymezení hranic jakožto legitimní a nechat takto nadefinovaný region poznat a uznat ve střetu s panující

6 O projektu podrobněji viz Petr ROHEL – Eva ROHLOVÁ, *Pustkovec – ves Anděla strážce: vzpomínka na Jana Rohla*, Ostrava 2009.

7 Ondřej KOLÁŘ, *Memoáry Jana Rohla jako pramen ke každodennosti moravsko-slezského pomezí desátých a dvacátých let 20. století*, Časopis Slezského zemského muzea, série B – vědy historické 69, 2020, s. 65–72.

8 Často využívajícím takřka topoi prostoru a času mládí.

9 Viz P. ROHEL – E. ROHLOVÁ, *Pustkovec*, s. 102. Zde je nutné zmínit, že Rohel esteticky přeceňuje texty svého otce.

10 V případě Směji jde o informace o nakladatelství Iskra a osvětové práci po roce 1948, u Směji velice cenné informace nejen o zmíněné Horní škole, ale zejména o založení a chodu Slezského studijního ústavu.

definici.”¹¹ V podstatě na bázi této citace zakládají svůj přístup, v němž dle svých slov nehodlají rozmnožovat půdu zkoumání regionální literatury o další studii zařazující autora do kontextu této specifické oblasti v rámci národní literatury, ale budou se snažit o hledání historicity (jak dále vyplývá ze studie) tvůrčích schémat Frana Směji a zároveň budou chtít poukázat na střet regionální literatury a literatury „národní“ prizmatem „regionálnosti“ jako symbolického kapitálu, aniž by psali schematického „průvodce dílem“. Myslím, že jde o metodu inspirativní, která ostatně vyplývá z oněch výše zmíněných diskuzí o problematice regionalismu, přičemž je svěžím způsobem obohacena o vliv sociologie literatury v sepětí s estetikou v podobě bourdieuvských východisek.

Onu bourdieuvskou metodologickou bázi autoři dodržují ovšem zčásti – daří se jim abstrahovat ono schematizující tvůrčí Smějovo východisko jeho trilogií a zasadit jej do proměňující se historické situace, ale jednak z toho opět více či méně vychází onen zmiňovaný – dobře napsaný – průvodce dílem (neboť zachycení historicity díla je v podstatě jedním z literárněhistorických východisek), jednak se jim podle mého nabízel mnohem inspirativnější přístup, jímž by doplnili onu literárněhistorickou deskripci díla Frana Směji. Jestliže autoři studii otevírají zmínkou o literárním poli a uzavírají onen úvod velmi trefným citátem o regionalismu jakožto performativním aktu, pak jsem byl zvědav, zda využijí v případě méně významného autora nikoli právě metodu „průvodce dílem autora“, ale zasadí autora do soudobého literárního a mocenského pole, neboť samotné vzpomínky k tomu nesmírně vybízejí. Směja byl totiž významným činitelem nejenom v literárním poli, ale též v poli kulturně-mocenském: zpočátku provozoval nakladatelství Iskra, které kolem sebe v podstatě shromáždilo autory, kteří se po roce 1948 budou podstatným způsobem podílet na kulturním vývoji zdejšího regionu. Nicméně ještě předtím Směja prostřednictvím České akademie věd získal Kaňkovu cenu, a tedy jistý kulturní kapitál, který pak společně se svou účastí na odboji, v němž se plánovala Slezská národní rada a zakládal se ilegální národní výbor (viz Směja: s. 162, 163), pak zúročil jakožto člen delegace, jež byla u zřízení expozitury v Ostravě. Následně působil v dalších exponovaných funkcích zemského a krajského osvětového inspektora, ředitele Krajského osvětového střediska, vedoucího odboru kultury Krajského národního výboru, předsedy Sdružení umělců Slezských či konečně jako místopředseda pobočky Svazu československých spisovatelů. V samotném vzpomínkovém textu se často vedle intimních vzpomínek, vzpomínek apologetických či vyrovnávacích se s příkořími objevují vzpomínky na to, jak ze svých mocenských pozic vypomáhal přátelům-spisovatelům k nejrůznějším pracovním místům, jak za ně bojoval, aby získali literární ocenění či aby byli přijati do nejrůznějších spisovatelských organizací. Zde by byla možná cesta, jak naplnit ono předsevzetí autorů studie, aby bylo dostatečně reflektováno esteticky nevýrazné (v rámci kánonu české literatury) autorovo díla v napětí s jeho exponovanými a mnohdy nadregionálními funkcemi – tedy jeho velice specifické postavení v literárním a mocenském poli především v 50. letech. Tolik k jinak výtečné studii, která mne osobně pohnula k výše uvedenému metodologickému zamyšlení.

Nakonec se ovšem musíme v rámci výše zmíněného velmi specifického postavení Směji v literárním poli vrátit ještě k samotným vzpomínkám. Musíme ještě předtím doplnit, že Směja i Rohel měli nejenom jisté literární ambice, které se v podstatě nenaplnily, ale měli velmi podobný životní osud, jenž více přál Smějovi, který zastával mnohé vysoké funkce, zatímco Rohel stál společně se Smějou u zrodu Slezského studijního ústavu, kde zastával funkci tajemníka a po jistou chvíli tam vedl též oddělení pro etnografii a lidovou slovesnost, byl členem výše zmíněného Sdružení umělců slezských, ředitelem Krajské lidové knihovny v Ostravě a konečně

archivářem a kronikářem VŽKG. Vystřídal tedy také jistý počet poměrně významných funkcí, které s sebou nesly symbolický mocenský a kulturní kapitál. Autoři oněch ego-dokumentů tedy zastávali relativně významné pozice v průběhu padesátých let, kdy probíhala vulgarizace nejenom vědecké práce, ale také ideologizace literatury a jako funkcionáři na významných postech a členové exponovaných literárních a uměleckých spolků měli jistě mnoho co do činění s tímto dobovým „řáděním“. V jejich memoárech z daného období ovšem vzpomínky na toto období nápadně mizí, respektive jsou nahrazovány jistým stereotypem o zpětném nesouhlasu s dobovým totalitarismem a přináležitosti k obyčejnému lidu. Zde lze nejvíce vidět projekt ego-dokumentu, v němž funguje nejenom autostylizace, ale též autocenzura – z původního „realistického“ vzpomínkového textu pak vzniká ego-dokument s nedůvěryhodným vypravěčem, jehož můžeme pozorovat například v tragicko-groteskním střetu Směji a Rohela, kde se ukazuje mnohostrannost pohledů na svět, pravděpodobně zapříčiněná mocenskou a literární ambiciózností obou autorů. Rohel cituje vzpomínku o Smějovi (a tuto symboliku si při Smějovu jménu po celou dobu přidržuje), když jej potkal neočekávaně bezprostředně po převratu (den předtím snad Směja simuloval pracovní neschopnost) roku 1948 a povídá Rohelovi: „*Opava? Na úřadech, ve školách, v kultuře a osvětě samý reakcionář. Uvidíš, jak s nimi zatočíme. Teď se bude stínat! Teď se bude stínat! Ta slova mě poděsila. A děsí i po tolika letech!*“ (Rohel, s. 54) Zatímco Směja píše o Rohelovi: „*Jestliže jsem nejmenoval ty, kteří se mi omluvili, nemohu zamlčet jméno Jana Rohla, který se mi neomluvil, i když se vůči mně provinil možná víc než ostatní. Ve snaze zůstat na Hradci až do důchodu porušil dohodu o době svého zastupování ředitele na Hradci a zapojil se do kampaně tak, že mne chtěl existenčně zničit. Ale já jsem i jemu odpustil. Zapomenout však nemohu. Jeho jméno mi bude připomínat lidskou proradnost i na smrtelné posteli*“ (Směja, s. 174).

Myslím, že poslední dvě ukázky dobře ilustrují nutnost bourdieuvského přístupu k takto velmi problematickým osobnostem a dílům české literární historie, respektive historie regionálních literatur, a zároveň přesně dokumentují značnou fikciálnost a nedůvěryhodnost vypravěčů oněch ego-dokumentů. Mohli bychom nakonec spojit Bourdieuho a koncept ego-dokumentu jakožto autorskou apologetickou strategii podobnou té Kalistově: „*Kouzlo literatury, jak konstatuje Bourdieu, spočívá v tom, že — být vypovídá o velmi vážných věcech — nepotřebuje být na rozdíl od vědy brána zcela vážně a dává „autorovi i čtenáři možnost popírajícího pochopení.*“¹² Knihy, kterými jsme se zabývali, navíc rozšiřují náš pohled na život a působení významných regionálních osobností vedle děl, která již doposud vyšly.¹³ Tak či onak dvě zde analyzované knihy demonstrují to, že ego-dokument má cenu jak estetickou, tak zejména (literárně)sociologickou a umožňuje nám přistoupit k literárněhistorickému bádání v oblasti regionální literatury prizmatem, jež respektuje a nesnižuje estetickou hodnotu děl a zároveň je zasazuje do mnohovrstevnatého konceptu literárního pole.

Roman Polách

12 Vladimír MACURA – Alice JEDLIČKOVÁ (edd.), *Průvodce po světové literární teorii 20. století*, Brno 2013, s. 111.

13 Jsou to například memoáry *A léta uběhla* Milana Rusinského, *Na to jsem nezapomněl* Leopolda Čady, *Život nebyl sen* A. C. Nora či beletristické vzpomínky na svého otce v knize *Ukradený smích* od Oldřicha Šuleře ml.

11 Pierre BOURDIEU, *Co se chce říci mluvením: ekonomie jazykové směny*, Praha 2014, s. 85.

Publikace mapující historickou ikonografii měst, městeček, obcí či celých regionů se na českém knižním trhu již po několik desetiletí těší mimořádné oblibě čtenářů rekrutujících se jak z řad odborné, tak laické veřejnosti. Vhodným příkladem je ediční řada *Zmizelé Čechy*, *Morava* a *Slezsko* nakladatelství Paseka, v níž v posledních desetiletích vyšlo množství cenných knih, postihujících prostřednictvím často unikátních archivních fotografií nejen nezaměnitelného *genia loci*, ale též historický vývoj jednotlivých lokalit.¹ Některá místa se v rámci obdobně laděných publikací těší stálému zájmu, jiná jsou v tomto směru onou příslovečnou popelkou. Do druhé kategorie bohužel spadají obce Hlučínska.² A to je nepochybně škoda, neboť právě tento specifický region prošel v průběhu sta let své existence (1920–2020) zásadní proměnou, která dramaticky poznamenala jak vzhled sídel samotných, tak podobu jejich krajinného rámce. Dlužno podotknout, že poslední publikací, ve které měli čtenáři možnost v ucelené podobě poznat někdejší podobu Hlučínska, byla kniha autorského kolektivu soustředěného kolem Slezského zemského muzea. Je namístě rovněž zdůraznit, že od vydání tohoto titulu uplynulo celých pětadvacet let.³ Připomeňme, že autoři starší publikace při výběru ikonografického materiálu čerpali ve valně většině pouze z muzejních sbírek. V případě recenzované knihy tomu bylo právě naopak, neboť převážná část obrazového materiálu pochází z kolekcí privátních sběratelů. Jistě již jen z těchto důvodů je chvályhodné, že Muzeum Hlučínska a Sdružení obcí Hlučínska přistoupily po více než čtvrt století od publikování knihy Liany Brabcové k vydání tohoto titulu. A již nyní je možné konstatovat, že příležitost k doplnění naznačené cizury recenzovaná publikace nepromarnila.

Kniha samotná je strukturovaná dle topografického klíče. Po zdravotní řadě, esejisticky laděné úvaze o smyslu pohlednice jako komunikačního média z pera Jiřího Siostrzonka a ediční poznámce následuje výčet devětatřiceti abecedně řazených lokalit. Je třeba vyzdvihnout, že při listování topografickou částí knihy dohledáme téměř všechny obce Hlučínska. Výjimkou v tomto směru je například v publikaci nezastoupená obec Vrbka (dnes součást Služovic). Naopak separátně je pojednaná obec Borová (nyní administrativně spadající pod Bolatice) či Kouty (dnes součást obce Kravaře). Jak stojí v úvodní ediční poznámce, v knize jsou prezentována pouze sídla, k nimž měli autoři k dispozici nějaký ikonografický materiál. Zde je třeba ocenit, že se tento nelehký úkol podařil splnit v případě téměř všech obcí Hlučínska. Je zřejmé, že ne u všech lokalit může být zastoupení stejně rozsáhlé. Města a větší obce s významnými dominantami (například Hlučín, Šilheřovice, Kravaře) v míře zájmu dobových nakladatelů pohlednic jistě převyšovaly marginálnější vesnická sídla, kterým je z toho důvodu v publikaci věnováno třeba jen jediné vyobrazení (v tomto případě lze uvést Antošovice, Bělou, Služovice nebo Závadu). V rámci takto vymezených oddílů jsou pak pohlednice, až na výjimky diktované logikou sazby, řazeny chronologicky. Každá obec je v úvodu stručně charakterizována nejstarší písemnou zmínkou o dané lokalitě, okolnostmi vzniku, statistikou vývoje

počtu obyvatelstva či původem, jazykovými ekvivalenty a proměnami svého názvu. Co se proměn počtu obyvatel jednotlivých obcí týče, je sympatické, že naznačený demografický trend je výběrově sledován přes poválečná sčítání až do současnosti. Tady je vhodné upozornit na skutečnost, že explicitní časové vymezení prezentované ikonografie v úvodních textech absentuje. Z užitého ikonografického materiálu tedy dedukujeme, že podstatná část prezentovaných pohlednic pochází z období před druhou světovou válkou, minimum pak z období připojení Hlučínska k nacistickému Německu. Zcela stranou tedy zůstala produkce pohlednic z druhé poloviny 20. století. Na tomto místě lze vyjádřit naději, že z hlediska proměny tradiční podoby vesnice se v budoucnu dočká pozornosti také toto období. Pokud aktuální počín srovnáme se starší publikací L. Brabcové, pak je třeba konstatovat, že zde byly – byť výběrově – zastoupeny i mladší pohlednice. Vzhledem k významnému posunu v historiografické reflexi regionu je pochopitelné, že na rozdíl od starší knihy bylo upuštěno od obšírnějšího pojednání o historii jednotlivých lokalit, které bylo v původní publikaci doplněné o zasvěcený úvod k historii celého regionu od Milana Myšky, nadto zveřejněných kromě češtiny také v německé, anglické a polské jazykové mutaci.

U knihy věnované historické ikonografii považujeme ovšem za zcela zásadní, zda prezentuje doposud nepublikovaný materiál. Ve srovnání se starším titulem je nutné vyzdvihnout, že z tohoto pohledu posuzovaná kniha obstála na výbornou. Z celku 316 reprodukcí je se starší publikací shodných pouze 64 vyobrazení. Zbylých 250 vyobrazení tedy představuje podstatné novum, které je ve většině případů publikováno vůbec poprvé. Vítaným překvapením je zveřejnění dříve neznámých vyobrazení ze Šilheřovic, Kravař, Borové, Darkovic či Darkoviček. V tomto ohledu je pozoruhodný rovněž výběr pro Hlučín. Tvůrci ve srovnání s původní knihou L. Brabcové v případě tohoto města představili rovně tři desítky nově publikovaných ikonografických dokladů. Více než tři čtvrtiny nově zveřejněných vyobrazení jsou tak dostatečným důvodem, aby se tato publikace stala součástí knihovny nejen milovníků starého Hlučínska, ale také dalších čtenářů, jež zajímá vizuální podoba sídel do poloviny 20. století. Také proto je potěšující zvolený formát publikace, který umožňuje jak vyniknout detailům zvětšených horizontálních pohlednic, tak nesnižuje pohodlnost četby ani výpovědní hodnotu pohledů komponovaných vertikálně.

Kvalita tiskového výstupu je ve valně většině zcela dostatečná. Častý nešvar reprintů, nepřijemně rušivý moaré efekt, se u prezentovaných reprodukcí vyskytuje jen výjimečně (např. s. 83). U některých vyobrazení působí rušivě snad až příliš tmavá barevná škála, která je ale patrně dána snahou po celkovém sjednocení barevného ladění celé knihy. Vzhledem ke skutečnosti, že je publikace koncipována jako přehled historické ikonografie, a nikoliv kritický katalog sbírky pohlednic, zamrzí, že alespoň u některých vyobrazení nebylo věnováno více času předtiskovým úpravám a retuším (namátkou např. s. 21, 56, 84, 91, 126 a další). Filokartisté by jistě ocenili také reprodukce rubových stran pohlednic, ale u publikací tohoto typu, na rozdíl od katalogu, to není obvyklé. Přesto nejenom sběratelům pohlednic, které bude například zajímat nakladatel konkrétního kusu, ale i dalším čtenářům by pak bylo v mnoha případech jasnější, zda uváděné datace vycházejí z roku vydání pohlednice, frankování, záznamu o tom, kdy byla

Hlučínsko na pohlednicích

1 Z měst regionu se v rámci této edice zpracování dočkaly kromě Opavy a Ostravy také Karviná, Jeseník a Frýdek-Místek.

2 Výjimku v tomto ohledu představují tituly dedikované historické ikonografii obcí Kravaře, viz Alfons VILÁŠEK – Andreas HAHN – Petr MUCZKA, *Historické fotografie Kravař, Koutů a Dvořiska*, Kravaře 2014; Hlučín, viz Metoděj CHRÁSTECKÝ – Jiří NEMINÁŘ, *Hlučín v proměnách času Hlučín im Wandel der Zeit*, Hlučín 2017; a Pišť, viz Jiří NEMINÁŘ, *Pišť v historické fotografii*, Pišť 2018.

3 U příležitosti padesátého výročí připojení Hlučínska k Československu publikovala Liana BRABCOVÁ a kol., *Pozdrav z Hlučínska: pohlednice a historie*, Opava 1995.

pohlednice odeslána, sdělení pisatele, nebo jsou kvalifikovaným odhadem autorů publikace. Samotné popisky jsou přehledné a jednotně strukturované. V řadě případů jejich výpovědní hodnota přesahuje rámec toho, co je zjevné z vyobrazení samotného (např. identifikace tzv. *Wohlfahrtshausu*, resp. domu sociální péče v Petřkovicích s uvedením jména architekta a roku výstavby viz s. 249 či velmi bystré určení nakladatelského omylu v případě pohlednice z Kobeřic s chybným otištěním chrámu z tehdy pruské Pišti viz s. 144). U některých naopak smysl sdělení pisatelů této recenze poněkud uniká (např. popis veduty kostela v Ludgeřovicích se skupinou dětí jako „*Děti plné života s duchovní vertikálou za zády*“, s. 214). Zcela na okraj lze čtenáře také upozornit, že z přibližně stejně staré trojice (20. – 30. léta 20. stol.) vyobrazení školy v Chuchelně (s. 136, 139 a 140) je takto jednou označena zcela odlišná budova (s. 139), patrně objekt v obci Chuchelná na severočeském Semilsku.

Seznam užitých literatury dosvědčuje, že při kompilaci údajů pro úvodní texty jednotlivých obcí byly využity veškeré podstatné a aktuální informační zdroje. Nad běžný rámec u podobně laděných knih je chvályhodné užití Bočkova moravského diplomatáře či Kopetzského registáře Opavského knížectví. Vzhledem k referencím o historickém urbanismu bychom naopak očekávali užití encyklopedického díla Karla Kuči, které ovšem v seznamu absentuje. Tyto marginálie však nijak nesnižují celkovou hodnotu publikace, jež zcela jednoznačně reprezentuje další zdařilý nakladatelský počín Muzea Hlučinska. Byť kniha primárně cílí na zájemce o regionální vlastivědu, jistě nezaujme jen širokou veřejnost Hlučinska. Vzhledem k často unikátnímu obrazovému materiálu by neměla uniknout ani pozornosti odborníků specializujících se na dějiny architektury, urbanismu či proměny kulturní krajiny závěru 19. a první poloviny 20. století.

Ondřej Haničák

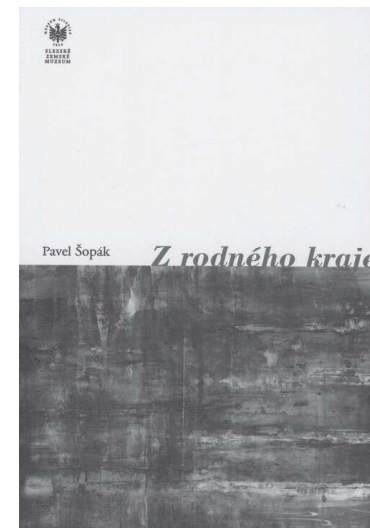
Pavel ŠOPÁK, *Z rodného kraje. Česká kultura ve Slezsku a na Ostravsku do roku 1949*, Opava 2020, 275 s.

ISBN 978–80–87789–65–0

V úvodu autor spíše nepřímou deklarací, že jeho text navazuje na stejnojmennou publikaci Viktora Ficka vydanou v roce 1977. V této souvislosti se pokouší hodnotit nejen Fickův odborný, „buditelský“ přístup k problematice vývoje české kultury, ale i jeho ideologické zakotvení, navíc podle Šopáka ovlivněné jak rokem vydání knihy, tak i příslušností Ficka k „nejtragičtější generaci“ dvacátého století. Dostává se tím podle mého názoru na dost tenký led. Zařazení Ficka do „šedé zóny“ a konstatování, že jeho postoje nesvědčí o odporu ani konjunkturalismu, a zejména jeho srovnání s postoji ostatních soudobých historiků je podle mého názoru velmi sporné. Především jde o to, že Ficek nebyl na rozdíl od části „profesionálních vykladačů regionálních tradic“ (s. 7) jako člověk orientovaný zejména na historii 19. a počátek 20. století vystaven v letech tzv. normalizace enormnímu tlaku. Důkladným ověřením jeho skutečných pohnutek i reálných činů jak v letech okupace, tak i za normalizace je možno dospět i k závěru, že měl blíže ke konjunkturalismu, než k odporu, a neváhal svoji horlivost potvrdit i na úkor kolegů a institucí, s nimiž dříve úzce spolupracoval (což Šopák zčásti sám potvrzuje konstatováním o jeho podílu na likvidaci Matice opavské). Otázka hodnocení postojů konkrétních osobností a jimi ovlivněného způsobu práce s historickými fakty má podle mého názoru širší souvislosti. Stalo se dnes totiž běžným zvykem, že dobou podmíněný výběr témat, jenž se promítá do dobových publikací, či dokonce zjevně těžko omluvitelné činy se ze-

jména u známých osobností buď z neznalosti, nebo záměrně raději nepřipomínají. Podle mého názoru je třeba postojů a činů, ať byly jakékoliv, prostě konstatovat, poukázat na historické souvislosti, ne jednoznačně (ať už kladně nebo záporně) soudit. Především mi jde o to, jakým způsobem historik přistupuje k hodnocení ideologických východisek a veřejného působení svých kolegů. Moje otázka zní, zda má hodnotit bez hlubšího vysvětlení veřejné postoje kohokoliv z posuzovaných odborníků, zejména pokud o nich nemá dostatečné množství informací. Viktor Ficek bez ohledu na své osobnostní postoje a činy zůstane podobně jako oni profesionální vykladači moderních dějin historikem, jenž obohatil poznání dějin českého Slezska. Pokud už se pustil Šopák do hodnocení, bylo by pro čtenáře jistě daleko zajímavější, kdyby se pokusil objektivně posoudit jeho přínos a jasně říct, v čem hodlá jeho poznatky korigovat, zasadit do souvislostí moderních požadavků na práci historika.

K zamyšlení mě jako čtenářku i odborníci na nejnovější dějiny nutí mnohé další rysy přístupu Pavla Šopáka k historické materii. Podobně jako jeho další práce, s nimiž jsem se mohla seznámit, vyvolává recenzovaná monografie řadu otázek metodologického charakteru. Je s podivem, že v knize nenajdeme jasně deklarovaný cíl jeho převážně faktograficky pojatého textu, přičemž pouze skutečnost, že na rozdíl od Ficka může dnes uvést bez problémů všechna jména bez ohledu na jejich politické či ekonomické zařazení, je samozřejmá. V rozporu se soudobým pojetím historikovy práce chybí v úvodu také analýza současného stavu výzkumu toho, co nazývá autor „českou kulturou“. Ani tento pojem blíže (vlastně vůbec) nevysvětluje – i když dnešní věda rozlišuje několik výkladů obou jeho složek – jak termínu kultura, tak i pojmu český. Pouze z kontextu je jasné, že kulturu chápe v užším slova smyslu jako souhrn vybraných lidských činností ve veřejné sféře. Ten charakterizují jednotlivé kapitoly práce, v nichž se věnuje typologii organizačních forem veřejného života, vztahu politiky a kultury a zejména veřejnému působení i odborné způsobilosti významných českých představitelů církve, učitelů a literátů, jen okrajově také hudebníků a výtvarných umělců či dalších reprezentantů jednotlivých uměleckých žánrů. Z regionů samostatně zmiňuje Opavsko a Těšínsko, chronologický záběr sahá od 18. století do poloviny století dvacátého. To, že se zabývá pouze aktivitami představitelů českého kulturního a veřejného života, je jistě samo o sobě možno považovat za legitimní a je třeba ocenit, že jeho výčet osobností je účtyhodný; překvapuje ale, že ve výčtu učitelů a organizátorů veřejného života zcela opomněl např. Rudolfa Gudricha; v přehledu informačních zdrojů neuvádí ani studie a video mu věnované. Za vážný problém považuji, že v odkazech ani ve výčtu literatury pak Šopák vůbec nezmiňuje nejnovější literaturu věnovanou národnostní otázce v daném regionu; mám na mysli zejména výstupy kolektivu vysokoškolských pracovníků kolem Pavla Kladiwy. Podobně ignoruje i řadu dalších autorů, např. historika Hlučinska Viléma Plačka, ačkoliv problematice tzv. Moravců a českých obyvatel pruského Slezska věnuje samostatnou kapitolu. Z blíže nevysvětlených příčin neodkazuje ani na biografický slovník z dílny ostravských akademiků, i když sám do něj přispěl

množstvím biogramů. Další jeho autoři zpracovali např. životopisy lékaře Jindřicha Urbánka i dalších reprezentantů slezského veřejného života, jimž se věnuje Šopák poměrně podrobně. Podobných příkladů opomenutí literárních zdrojů by se jistě našlo více. V této souvislosti mi vadí zejména to, co jsem již připomínala – nikde v publikaci nenajdeme vysvětlení, jež by čtenáři objasnilo, co vlastně považuje autor za nosnou linii posuzované práce, v čem obohacuje dosavadní poznatky o všech sledovaných tematických okruzích, ani vlastní hodnocení jejího přínosu k dané problematice. Se všemi uvedenými výtkami zřejmě souvisí absence pokusu o vyslovení vlastního názoru na místo české kultury v kontextu doby a zkoumaného území, či dokonce o polemiku s názory odlišnými. Z textu vyplývá, že patrně nebylo autorovým záměrem zabývat se sledovanou problematikou na základě obecnějšího, vsutku vědeckého pojetí. Je to poněkud zarážející i vzhledem k tomu, že jeho monografie vznikla na základě projektu dlouhodobého koncepčního rozvoje Slezského zemského muzea, jenž ovšem také není čtenáři představen. Domnívám se, že bez hlubší reflexe vývojových trendů a významových obsahů českého kulturního života, jeho alespoň dílčího srovnání s ostatními nacionálními proudy ztrácí posuzovaná publikace zejména pro odborníky značnou část svého významu. Je třeba se také ptát, co má přinést velké množství jmen a faktů současnému prostému čtenáři, jemuž je publikace asi určena. Zda ten v případě zájmu o ně nesáhne spíše po dnes již úctyhodné řadě jmen v uváděném Biografickém slovníku Slezska a severní Moravy, jehož jednotlivá hesla jsou přehledněji uspořádána a často bohatší na údaje o dané osobnosti.

S nedostatkem jasné koncepce posuzovaného díla zřejmě souvisí i občas ne zcela přehledně uspořádaný text. Např. skutečnost, že jednotlivé chronologické pasáže střídané věcnými postřehy se někdy překrývají a postrádají jednotnou strukturu, nutí čtenáře orientovat se dle rejstříku, vracet se k předcházejícímu textu, někdy i spekulovat o dobových souvislostech. Také není vždy jasné, zda autor pouze cituje dobové zdroje nebo vyslovuje svůj vlastní názor o zkoumané problematice.

Na druhé straně je ovšem třeba ocenit, že je Šopákova monografie psána brilantní češtinou, téměř v ní nenajdeme chyby a překlepy, což bohužel dnes není zcela běžné. Po formální stránce (množství odkazů na použité zdroje, jednotný rejstřík, resumé) publikace splňuje požadavky na historickou práci. V ediční poznámce O. Koláře se seznámí čtenář s přehledem prací Pavla Šopáka, jež věnoval dané problematice.

Nina Pavelčíková

Radim JEŽ – David PINDUR – Henryk WAWRECZKA a kol., Český Těšín 1920–2020, Český Těšín 2020, 791 s.

ISBN 978-80-90579-7-5 (Henryk Wawreczka)

ISBN 978-80-86696-56-0 (Muzeum Těšínska)

ISBN 978-80-88240-20-4 (Národní památkový ústav)

Stoleté výročí vzniku Českého Těšína, resp. rozdělení původního Těšína mezi dva státy, se stalo příležitostí k vydání reprezentativní a obsáhlé regionálně-historické monografie. Vydání publikace financovalo město Český Těšín a soukromý vydavatel Henryk Wawreczka. Autorský kolektiv tvoří zejména pracovníci Muzea Těšínska, dále též odborníci z Ostravské univerzity a Národního památkového ústavu, stejně jako nestor tuzemského bádání o dějinách Těšínska Dan Gawrecki.

Po otevření knihy si čtenář nutně musí uvědomit metodický problém, plynoucí již ze samotného názvu publikace. Deklarované vymezení lety 1920–2020 je totiž poněkud matoucí, jelikož jednotlivé tematické kapitoly popisují vývoj již od poloviny 19. století. Reálné časové vymezení tak v zásadě odpovídá době utváření a fungování občanské společnosti a technické i administrativní modernizace. Daný koncept se jeví jako logický a srozumitelný, byť ve vztahu k názvu knihy poněkud matoucí.

Publikaci uvozuje stať Zbyška Ondřeje, která nastiňuje okolnosti rozdělení Těšínska a stavební rozvoj města v meziválečném období, stejně jako průběh návštěvy T. G. Masaryka v roce 1930. Jde tedy o jakési – poněkud idealizované – vyzdvížení „zlaté éry“ města. Dále následuje „standardní“ odborný úvod z pera editorů a kapitola, nastiňující starší dějiny Těšína.

Základ publikace pak tvoří tematické kapitoly, věnované vývoji v konkrétních oblastech veřejného života od poloviny 19. století po současnost. Vedle politiky, správy, demografie, hospodářství a náboženských poměrů si autoři všimají také otázek školství, urbanismu a kultury. V tomto směru se samozřejmě nelze vyvarovat určitého tematického překrývání v rámci jednotlivých kapitol. Vzhledem k multietnickému a multikonfesnímu charakteru čtenář naráží na národnostní a náboženskou problematiku prakticky ve všech kapitolách. Přesto se místy s etnickými kategoriemi pracuje poněkud zjednodušeně, např. v údajích o počtech „Němců“ vysídlených po druhé světové válce (s. 166–167) by bylo vhodné zohlednit, že mezi osobami považovanými za Němce a zařazenými do odsunu byla řada těch, kteří se jako Němci neidentifikovali.

Samostatné kapitoly, zpracované Davidem Pindurem, se věnují dějinám jednotlivých městských částí. Text je bohatě doplněn fotografickým a mapovým materiálem. Cenou přílohu představuje tabulka zachycující vývoj názvů ulic. Publikace překvapivě postrádá klasický závěr, který nahrazuje stručné resumé.

Podobně jako u většiny knižních zpracování komunálních dějin i zde logicky vyvstává otázka vztahu mezi sdělností, čtivostí a přehledností. V převážně chronologickém líčení širších společenských fenoménů se řada dílčích informací přirozeně „ztrácí“. Možným řešením by bylo přesunutí některých klíčových údajů (medailonky osobností, charakteristiky významných institucí či spolků) do příloh. Knize by potenciálně prospěla též časová osa.

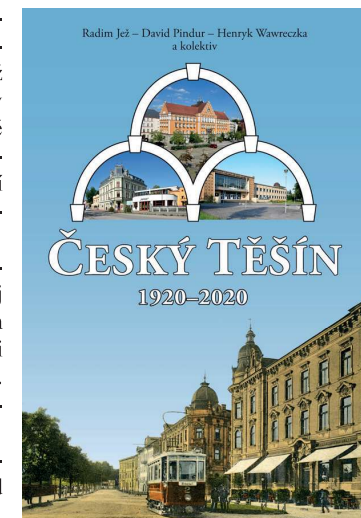
Obecně můžeme knihu nesporně hodnotit jako zdařile a poctivě zpracovanou, tradičně pojatou a reprezentativní ukázkou regionálně-historické práce.

Ondřej Kolář

Radim JEŽ – Radek LIPOWSKI – David PINDUR a kol., Těšínské Slezsko a jeho proměny v době modernizace, Ostrava 2020, 195 s.

ISBN 978-80-7599-190-4

Kritický katalog ke stejnojmenné výstavě Muzea Těšínska vznikl v rámci výzkumného projektu programu Národní a kulturní identity (NAKI) II Velký historický atlas českého Slez-

ska: Identita, kultura a společnost českého Slezska v procesu společenské modernizace s dopadem na kulturní krajinu. Autorský kolektiv tvořili především odborní pracovníci Muzea Těšínska a Ostravské univerzity. Publikace usiluje o komplexní zachycení proměn zkoumaného regionu v éře „modernizace“, tedy v době od osvícenství po polovinu 20. století. Jelikož definice „modernizace“ může být chápána různě, nabízelo by se doplnění titulu katalogu o orientační časové vymezení.

Text je rozdělen do 12 kapitol. Po stručné předmluvě následuje úvodní nástin vývoje Těšínska ve sledovaném období. Dále kniha pokračuje tematickými kapitolami, jež jsou vždy uvozeny stručnou charakteristikou příslušné problematiky, na niž navazují jednotlivá katalogová hesla věnovaná konkrétním muzejním exponátům.

První z těchto dílčích kapitol se věnuje dopadům lidské činnosti na krajinu. Úvod Nely Kotáskové přehledně shrnuje hlavní trendy kolonizace a urbanizace regionu, čímž částečně předjímá obsah následujících kapitol. Partikulární katalogová hesla v příslušné kapitole se však věnují výlučně fauně a flóře Těšínska, čímž příliš nekorespondují s názvem kapitoly a vyzněním úvodu.

Následuje kapitola o politicko-správním vývoji zkoumaného území. Přehledný úvodní text Radima Ježe doprovází fotografie hraničního přechodu v Českém Těšíně (str. 34), kde jsou zachycené postavy chybně popsány jako „celníci“. Ve skutečnosti jde o příslušníky četnictva a finanční stráž. Další kapitoly se pak zabývají národnostními a sociálními poměry, hornictvím, průmyslem, stavebním vývojem, náboženskými poměry, spolkovým životem a odíváním. Samostatná část je věnována fenoménu „Karvině“ jako zaniklého města. V dané souvislosti se nabízí otázka, zda by původní zaniklé město nemělo být v textu označováno dobovým názvem Karvinná pro odlišení od současného „nástupnického“ města.

Jednotlivé kapitoly se přirozeně a nevyhnutelně prolínají. Například problematika výstavby logicky úzce souvisí s rozvojem průmyslu a důlní činnosti, ale také s otázkou správního vývoje. Mezi prezentovanými artefakty jednoznačně převažují předměty z dnešní české části historického území Těšínska, jež jsou v tuzemských sbírkách přirozeně hojněji zastoupeny. Navzdory těmto dílčím výtkám se autorskému kolektivu nesporně podařilo vytvořit přehledné a srozumitelné dílo, jehož atraktivitu při odbornou i laickou čtenářskou veřejnost zvyšuje též bohatý obrazový doprovod. Dílčí nedostatek lze spatřovat v absenci závěru, jenž by formuloval shrnující a zobecňující teze, případně regionální problematiku do širšího kontextu. Danou roli částečně supluje anglické resumé. Orientaci v textu usnadňuje pečlivě zpracovaný jmenný a místní rejstřík.

Celkově lze recenzovanou publikaci jednoznačně hodnotit jako cenný příspěvek k poznání komplikované historie multietnického a multikonfesního pohraničního regionu.

Ivana Kolářová

KRONIKA

Hřbitovní kaple sv. Václava v Krnově (Vzpomínka na Ernsta Königera)

Letošního 15. srpna uplynulo devadesát let od smrti krnovského historika Ernsta Königera, osobnosti zasluhující širší připomenutí, tím spíš, že její biogram v *Biografickém slovníku Slezska a severní Moravy* přináší opravdu jen základní data, převzatá z podrobného nekrologu, jež otiskl Jägerndorfer Ländchen.¹ Jeho autor, Königerův mladší kolega Wilhelm Huttarsch, svého blízkého spolupracovníka z časopisu *Jägerndorfer Ländchen*, jím redigovaném od počátku vydávání periodika v roce 1926, připomněl rovněž ve stručnější verzi nekrologu ve výroční zprávě reálky² a – upřímně řečeno – bez jeho obeznámenosti s Königerovou biografií bychom dnes jeho životní peripetie rekonstruovali mnohem obtížněji. I když její výchozí bod – Königerovo narození – nutno korigovat: narodil se 19. září 1880 v Jindřichově ve Slezsku (tedy nikoliv v Krnově, nota bene s otazníkem, jak bůhvíproč napsal Jiří Pavelčík v Königerově biogramu) v domě č. 55 coby syn obchodníka Josefa Königera a jeho choti Sofie, dcery tkalcovského mistra Severina Scholze z Osoblahy a při křtu 4. října obdržel jména Ernst Carl.³ Díky Huttarschovu svědectví víme, že Ernstovi bylo sedm let, když se s rodiči přestěhoval do Vídně, avšak léto co léto se vracíval do rodného kraje k příbuzným na prázdniny. Po maturitě na proslulém piaristickém gymnáziu ve Vídni (1899) studoval na filozofické fakultě vídeňské univerzity; mezi jeho učitelé byli historikové Alfons Dopsch a Oswald Redlich, geografii přednášel Albrecht Penck a filozofii studoval u pozoruhodného myslitele a vyznavače humanistické etiky Friedricha Jodla. Doktorát získal v roce 1904 za práci ze středověkých církevních dějin 11. – 13. století (*Beiträge zur Entwicklung des päpstlichen Gesandtschaftswesens von der Mitte des 11. Jahrhunderts bis zur der großen Dekretaliensammlung*).⁴ Ač pilil a talentem předurčen k vysokoškolskému působení, volil profesi středoškolského profesora; učitelskou dráhu začal v roce 1905 jako suplent na Rainerově gymnáziu ve Vídni a na státním gymnáziu ve vídeňském XV. okrese, až se mu v roce 1907 podařilo splnit si sen: vrátit se do rodného kraje, když byl ministerským výnosem z 31. srpna toho roku jmenován učitelem na vyšší reálce v Krnově, na niž se uvolnilo místo profesora geografie a historie penzionováním dosavadního vyučujícího Benjamina Bugla. Mimo výuky zeměpisu a dějepisu se na škole věnoval vyučování němčiny a v Krnově se usadil natrvalo: 9. ledna 1909 se oženil s Martou Pilzovou z Krasova (nar. 22. července 1888) a za připomenutí jistě stojí to, že jako ženichův svědek byl svatbě přítomen Ernstův bratr Rudolf, továrník ve Vídni, a co je ještě pozoruhodnější, že sňatek byl uzavřen nikoliv v kostelích v Kasově nebo v Krnově, nýbrž v Proboštském kostele Nanebe-

- [Jiří PAVELČÍK], *Ernst König*, in: Lumír Dokoupil (ed.), *Biografický slovník Slezska a severní Moravy* 8, Ostrava 1997, s. 63–64.
- Wilhelm HUTTARSCH, *Prof. Dr. Ernst König* †, in: 55. Jahresbericht der deutschen Staatsrealschule in Jägerndorf 1932/1932, Jägerndorf 1932, s. 20–21.
- Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), fond Sbirka matrik, matrika rodná Jindřichov ve Slezsku, sign. Os–V–9, fol. 18.
- Tiskem vydaná jako Ernst KÖNIGER, *Studien zur Geschichte des päpstlichen Gesandtschaftswesens* 1, in: 33. Jahresbericht der deutschen Staatsrealschule in Jägerndorf 1909/1910, Jägerndorf 1910, s. 3–32; TÝŽ, *Studien zur Geschichte des päpstlichen Gesandtschaftswesens* 2, in: 35. Jahresbericht der deutschen Staatsrealschule in Jägerndorf 1911/1912, Jägerndorf 1912, s. 1–28.